

अवधूत दत्तपीठाधीश्वराणां परमपूज्यानां
श्री गणपति सच्चिदानन्द स्वामि श्रीचरणानां दिव्याशीर्भिः
वंशीकृष्ण घनपाठिना प्रणीय श्री सन्निधाने समर्पितम्

श्री दत्त शतकम्

खरनाम संवत् दत्तात्रेय जयन्ती महोत्सवे पुनर्मुद्रणम्

10 - 12 - 2011

निवेदनम्

दत्तात्रेय स्वभाव प्रकटन पटिम प्रोज्ज्वलद् ज्ञानभासः
सर्वाङ्गत्मत्वा न्मदीयां जडधिय मपि योऽनाविलां चर्करीति।
उत्सोत्पन्नाङ्गभ वाचं समुदयतु गुरु र्मामकीनो महेज्यः
तद्व्यष्टियं भजेऽहं गणपति यमिनं सच्चिदानन्द दत्तम् ॥

चिरतरं गुरु सेवा लब्ध्य वाञ्छन्त्रं युक्तां
शतमणिमयं मालां श्री गुरोः पादपद्मो।
विधति पृणति वंशी कृष्ण आत्मं प्रसाद –
प्रसृतं महितं विद्या विज्ञता मासुकामः ॥

(पृण – प्रीणने), विध - विधाने

➤ अवतारोदेशः

योऽवातारीद् भुवीश स्सकलजनगणो - त्तारणायाद्वितीयः

यथा ज्ञविर्भूय भूयान् गुरुपदगरिम ख्यापनायैव शस्तः ।

ओब्रह्मात्मा त्रिलोक्या जनिमृतिवलया न्मोचनायाऽत्मदा यः

तद्व्याप्त्यं भजेऽहं मम हृदि सदयं सच्चिदानन्द दत्तम् ॥ 1

➤ जननम्

ऋक्षाद्रौ तापसाभ्या मतुलितमहिम ख्यात दीक्षामहोभ्यां

लोकञ्चानुग्रहीतुं प्रकटित इषितो योऽनसूयाऽन्यृष्टिभ्याम् ।

राकायां मार्गशीर्षे सुकृतिजगदुप स्थापनायात्रिजातः

तद्व्याप्त्यं भजेऽहं मम हृदि सदयं सच्चिदानन्द दत्तम् ॥ 2

➤ नामाङ्गदि प्रशस्तिः

दत्तात्रेयाभिधां यो जगदुपकरणे सुप्रतिष्ठां पटिष्ठां

नाना कालेषु भक्ता- वन भरण चणां सर्वशक्तां गरिष्ठाम्।

स्वीचके ब्रह्मवादि स्तुति मतिरमणीं हर्षयित्रीं पवित्रीं

तद्ब्रह्मण्यं भजेऽहं मम हृदि सदयं सच्चिदानन्द दत्तम्॥ 3

यद्भूयिष्ठस्य नाम्न स्स्मृतिरपि कुरुते भस्मसात् पापराशिम्

यत्प्रेष्ठ प्रार्थनं प्राक् प्रजनन्यति परं पुण्यकर्मण्यपूर्वम्।

यद्वाधिष्ठ प्रबोधो भव जलधि महो तारयेद् भाव्यमानः

तद्ब्रह्मण्यं भजेऽहं मम हृदि सदयं सच्चिदानन्द दत्तम्॥ 4

➤ उत्कर्षः

संस्वरूप्योऽपि भूया जिछुतधियि जनयन् ज्ञान वैराग्य भावं

संयच्छद्योऽपि भूया नगणित विभव प्रापकत्वा न्नतानाम्।

सन्दातृभ्यो^१ऽपि भूयान् मनसिज दलने यः पटीयस्त्व हेतोः

तद्व्याप्णं भजेऽहं मम हृदि सदयं सञ्चिदानन्द दत्तम्॥ ५

➤ वेदरूप शुनक साहचर्यम्

चैतन्यं नित्यसत्यं जगदधिकरणं निर्द्वितीयं प्रसिद्धं

एकं सत् जीवकोटौ प्रभवति हि परं ब्रह्म सर्वात्मकं तत्।

एतत् सिद्धान्त मारव्यन् विभुरयि रमते विच्छुनां साहचर्यं

तद्व्याप्णं भजेऽहं मम हृदि सदयं सञ्चिदानन्द दत्तम्॥ ६

^१ दातृता - क्षायकत्वं (दीड़ - क्षये)

➤ त्रिमूर्ति लक्षणम्

अञ्जं चक्रं कराभ्यां प्रकटयति हरे र्भवि मुच्चै स्त्रिमूर्तिः

शम्भुत्वं च त्रिशूलं डमरु मभयदं मध्यमाभ्यां दधानः ।

वैधात्रं लक्ष्म बिश्रत् त्वजप जपरते स्त्रक् कमण्डल्वपो यः

तद्व्यष्टियं भजेऽहं मम हृदि सदयं सच्चिदानन्द दत्तम् ॥ 7

➤ षट् चिह्नानि – भाव विकार निरासकानि

अध्यासाद् दृश्यमाना जगति जनिषु ये षष्ठि भावा विकाराः

मायायाः कार्यभूता अनुभवकरणात् सत्यताभ्रान्तिकाराः ।

षट् चिह्नै रीक्षितस्स न्रपगमयति तान् योऽविकार्यो विकारान्

तद्व्यष्टियं भजेऽहं मम हृदि सदयं सच्चिदानन्द दत्तम् ॥ 8

➤ दान फणितिः

आदातुं चेत्स दत्ते करयुगलमिदं नैव पर्याप्यते हि
 निष्कामे बन्धमुक्तिं मुहुरपि सकलं कामितं चेत् सकामे ॥
 किं ब्रूयासं घृणाधि वितरति महितं सच्चिदानन्दनं यः
 तद्व्याप्त्यं भजेऽहं मम हृदि सदयं सच्चिदानन्द दत्तम् ॥ 9

➤ अवधूतत्वम्

मान स्व स्थान जाया सुत पशु सदन स्वर्ग कीर्त्यादि लिप्सा-
 बन्धानां भक्तकोट्याः पर मवधुवने ज्ञान वैराग्य कान्त्यै² ।
 योऽदीक्षिष्टाऽवधूत- इश्रुतितति लतिका ऽधारतत्त्वप्रकाशः
 तद्व्याप्त्यं भजेऽहं मम हृदि सदयं सच्चिदानन्द दत्तम् ॥ 10

² कमु - कान्त्यै - इच्छा

➤ जगद्गुरुत्वम् (24 गुरवः)

नम्रत्वाद् ज्ञानं चिह्ना दिहं गुरवं इमे मे चतुर्विंशति र्यः

इत्यध्यारोप्य नूनं जगति च गुरुतां वस्तुजाते महान्तम्।

अच्छाध्वानं जगद् - विंतिनुत गरिमा काशयामास दीप्रं

तद्व्याप्तिं भजेऽहं मम हृदि सदयं सच्चिदानन्द दत्तम्॥ 11

➤ यदुराजोपदेशः

संसाराऽर्थ्ये दवान्नौ सकलजनगणे दद्यमानोपतसे

गङ्गाम्भो मग्नं हस्ती-व नरप यदुनाऽदृश्यताऽत्म प्रशान्तः।

ज्ञानाम्भोधित्वं हेतो मितिरहितमुदो मर्मं संप्रार्थितं यत्

तद्व्याप्तिं भजेऽहं मम हृदि सदयं सच्चिदानन्द दत्तम्॥ 12

हेयोपाङ्गदेय भावाद् विषय गुण कृति द्रव्यमेतत् त्रिलोक्याः
 स्वं स्वं पाठं प्रभिन्नं त्वनवरत मुदा- हृत्य संशिक्षयेत।
 सूक्ष्मेक्षात् स्समीक्ष्य प्रमुद मनुभव वृस्म्यबोधीति येन
 तद्व्याप्तयं भजेऽहं मम हृदि सदयं सच्चिदानन्द दत्तम्॥ 13

➤ पृथिवी

आद्या गुर्वी म उर्वी प्रसहत इतरा ऋक्रम्यमाणा स्थिरा हि
 वोङ्गी धैर्य, परार्था सकल जन कृते ह्यात्मसर्वस्व दाना।
 पारार्थ्य चान्वशिक्षे धृति मिति वदता ख्यापितं येन तत्त्वं
 तद्व्याप्तयं भजेऽहं मम हृदि सदयं सच्चिदानन्द दत्तम्॥ 14

➤ वायुः

आस्ते वायु गुरु मे ऽखिल जग दुपकृ द्वस्तु संसर्गतो यः

गन्धं वोढाऽपि वृङ्गे प्रसृमर इह तद् दोषजालं गुणञ्च।
 निस्सञ्ज्ञत्वं शिशिक्षे पर मिति गदता ख्यापितं येन तत्त्वं
 तद्व्याप्तयं भजेऽहं मम हृदि सदयं सच्चिदानन्द दत्तम्॥ 15

➤ आकाशः

सर्वव्याप्त्यम्बरं वै घट मठ जठरै र्भिन्नता माप्य दृष्टं
 वस्तुत्वाद् यद्विशालं मिति गति रहितं स्तोऽन्त आदि न यस्य।
 आत्माऽनन्त्यं तथैवे त्यधिगतमिति यो वावदी त्यात्मरूपी
 तद्व्याप्तयं भजेऽहं मम हृदि सदयं सच्चिदानन्द दत्तम्॥ 16

➤ आपः

आपो गुर्व्यो विभान्त्यो मम किल सदया स्स्वच्छ सत्त्वा अपीष्टाः
 निर्वर्णा स्त्रियो रूपा विगलित रूचयो या रसाऽत्मान उक्ताः।

तद्व न्नैर्मल्य माप्या न्मुनि रिति भणता ख्यापितं येन तत्त्वं
तद्व्हम्पण्यं भजेऽहं मम हृदि सदयं सच्चिदानन्द दत्तम्॥ 17

➤ अग्निः

सप्तार्चि स्सर्वभक्षो गुरुपद मपि मे स्वीकरो त्यच्छकाशः
तेजस्वित्वात् समस्तं ग्लपयति कलुषं दोषसर्वस्वनाशः।

तस्मात् तत्पावकत्वं समधिगत मिति ख्यापितं येन तत्त्वं
तद्व्हम्पण्यं भजेऽहं मम हृदि सदयं सच्चिदानन्द दत्तम्॥ 18

➤ चन्द्रः

सोमोऽलञ्चक्र एतां मम गुरुपदवीं स्वीय वृद्धि क्षयाभ्यां
देह स्सर्वस्य जातिं मृति मपि वहति प्रस्थितो ह्येष मृत्युः।

दृश्यं नश्यं तदात्मा स्थिर इति सुलभं ख्यापितं येन तत्त्वं

तद्व्याप्तयं भजेऽहं मम हृदि सदयं सच्चिदानन्द दत्तम् ॥ 19

➤ सूर्यः

आचार्यो भानु रीषेऽहनि विविधकरो यो दरीदृश्यमाणः

भाणडे नद्यां तडागे इर जलधिषु गो भिन्नरूपोऽद्वय स्सन् ।

नानाजीवस्थ आत्मा परि चिनु बहुधे - तीरितं येन तत्त्वं

तद्व्याप्तयं भजेऽहं मम हृदि सदयं सच्चिदानन्द दत्तम् ॥ 20

➤ विहङ्गः

आस्ते पक्षीह देष्टा कलरव³ इह मे व्याधहेतु प्रमीतः

जाले लग्नां वधूं स्वां शिशुगण सहिता मीक्षिता³ दुःखदष्टः ।

मोहो दुःखाय क्लसो भवतु विविदिषा चेतयेति ब्रुवाणं

³ कपोतः, ३ तृच् ।

तद्व्याप्णं भजेऽहं मम हृदि सदयं सच्चिदानन्द दत्तम् ॥ 21

➤ समुद्रः

यत्रासंरक्ष्येय रत्नाङ्ग द्यगणित निधय स्सन्ति गम्भीर गर्भे
 स्रोतोऽल्पं वाऽस्तु भूयः पुनरपि सरिता मेकरूपः प्रशान्तः ।
 गाम्भीर्य शान्तताऽब्धे रवगत मिति य स्सञ्जगादाद्वितीयः
 तद्व्याप्णं भजेऽहं मम हृदि सदयं सच्चिदानन्द दत्तम् ॥ 22

➤ अजगरः

न्यूनं मृष्टं प्रभूतं यदुपगति मियाद् तेन दिष्ठा सुतृष्टः
 आहृत्यैवेह नूनं सुखमिव भविता वाहस⁴ स्स व्रती सन् ।
 प्राप्ताङ्गहारेण तुमिं त्ववगमयति मा मित्यवोच न्महान् यः

⁴ अजगरः

तद्व्याप्णं भजेऽहं मम हृदि सदयं सच्चिदानन्द दत्तम् ॥ 23

➤ पतञ्जः

दृश्यं यद्यत् समस्तं कनक मपि महीं योषितं वाऽभिवाञ्छन्
 नश्ये त्कामै विंतृणो ह्युपतपन गतो यः पतञ्जेन तुल्यः ।
 मा भाक्षं वाञ्छिताग्नौ तपन मिति पुरा बोधको योऽप्रमेयः
 तद्व्याप्णं भजेऽहं मम हृदि सदयं सच्चिदानन्द दत्तम् ॥ 24

➤ ऋमरः

भूयोऽल्पेभ्य स्सुमेभ्यो मधु चयन मसौ यद् द्विरेफः प्रकुर्यात्
 शास्त्र ग्रन्थेभ्य एवं रस मिह चिनुयात् क्वापि नोपेक्षीषीष ।
 शस्तं ग्राह्यं समस्ता दिति मधुकरतोऽग्राहि चेति ब्रुवाणं
 तद्व्याप्णं भजेऽहं मम हृदि सदयं सच्चिदानन्द दत्तम् ॥ 25

एकाहे भोक्ष्यमाणं त्वल मधिक मपि क्षायय त्यस्तु चित्तिः
 सम्पत्तिं लोभेतुं त्वनु॑ मरण मत स्सावधानो भवे भौः।
 एतौ पाठौ बुबोध भ्रमर गुरुवरा - दित्थ मूचे प्रभु र्यः
 तद्व्याप्त्यं भजेऽहं मम हृदि सदयं सच्चिदानन्द दत्तम्॥ 26

➤ गजः

सर्वान् दोषा नतीयात् सुलभ मतिमनाः⁶ कामिनीकामना या
 तद्विद्ध स्सन् प्रमत्तः प्रबलकरिवरो बन्धतामेति मोहात्।
 योषिद्वर्ज्या प्रतीके त्यपि हि परमता मासुकामे य ऊचे
 तद्व्याप्त्यं भजेऽहं मम हृदि सदयं सच्चिदानन्द दत्तम्॥ 27*

⁵ अनु लक्षणे (हेतौ वर्तते) कर्मप्रवचनीयः,

⁶ (२७ श्लेषे अतिमनाः इति कामना शब्द विशेषणम्)

➤ मधुहरः

मह्यं त्वेत न्मदीया जनताति रिति या लुभ्यता सच्चिता श्रीः

तत्सर्वा हार्यते वै मधुहर सदृशौ श्वेर राजाऽदिभि द्राक्ष।

लोभो नाशाय क्लृप्ते त्यनुपद मपि मे बुद्धि रासे त्यवादीत्

तद्व्याप्त्यं भजेऽहं मम हृदि सदयं सच्चिदानन्द दत्तम्॥ 28

➤ हरिणः

शब्दाऽकृष्टाः प्रणद्धाः किल हरिण गणा वेगवन्तोऽपि तस्मात्

ग्राम्यं गीत्यादि सर्वं भगव दितरगं मादयेद् बुद्धिशक्तिम्।

स्वान्तं वार्यं मुमुक्षो रमुक विषयतः पाठ मित्थं प्रवक्ता

तद्व्याप्त्यं भजेऽहं मम हृदि सदयं सच्चिदानन्द दत्तम्॥ 29

➤ मीनः

आचार्यो मीन मूर्ति र्भवति च बडिशौ मृत्यु मापद्य दुःखं

जिह्वा चापल्य हेतो रस रति वशगो बोधयामास नश्यन्।

आहारे वाचि जाग्रत् कुशल मपि सुखं प्राप्नुवीतेत्यवोचत्

तद्व्याप्त्यं भजेऽहं मम हृदि सदयं सञ्चिदानन्द दत्तम्॥ 30

➤ पिङ्गला – गणिका (वेश्या)

वेश्या काचिद् गुरु मर्म विट सुख विरता पिङ्गला प्रेक्षमाणा

आत्म न्येवास्ति नन्दो बहि रिति तु मृषा वित्तवेद्या च धन्या।

एकान्ताऽनन्द इत्थं विदित इति मया बोधको यः प्रदेष्टा

तद्व्याप्त्यं भजेऽहं मम हृदि सदयं सञ्चिदानन्द दत्तम्॥ 31

➤ वर्तिका (अल्पीयान् पक्षिविशेषः)

त्रस्ता इयेनैः प्रकामं नभसि च दलिता वर्तिका क्रव्य खण्डे^७

बीजं दुःखस्य हित्वा सुख मनुपद मै-न्मुख्य पाठ न्त्वबोधीत्।

त्याग स्सौरव्याय कल्प्ता^७ ग्रहण मतिशुचे बुद्धि रग्नाहि येन

तद्व्याप्तिं भजेऽहं मम हृदि सदयं सच्चिदानन्द दत्तम्॥ 32

➤ शिशुः

आचार्य मेऽपि मन्वे स्तनप मह ममुं शून्यचिन्तं प्रशान्तम्

आनन्दाव्यौ निमग्नं विधि गुण रहितं योगिवर्याऽस्पदास्तम्।

चिन्ता मुष्णाति नूनं सुख मिति विदितं यो भणत्यास्तकामः

तद्व्याप्तिं भजेऽहं मम हृदि सदयं सच्चिदानन्द दत्तम्॥ 33

^७ विषय सप्तमी (चर्मणि दर्वीपिनं हन्ति।) वत्। कल्प्ता - लुटि च कूपः (अनिट)।

➤ कन्यका

बोद्ध्री कन्या यवाना मवहनन रता हस्त भूषां ध्वनन्त्योः

निष्कास्यैका मशब्दा, बहुषु कलहता भाषणं च द्वयोर्वा।

एकान्त न्तूत्तमं स्यात् तपसि किल ततोऽज्ञायि येनोक्त मस्याः

तद्व्याप्त्यं भजेऽहं मम हृदि सदयं सच्चिदानन्द दत्तम्॥ 34

➤ शरकारः

पूर्वं रथ्या निषण्ण शशरकृ दिह महा राज यात्राऽनभिज्ञः

व्यावृत्य स्वं मनो य-स्सकल विषयत शैकधी रास सोऽपि।

देष्टैकाग्र्यं ततोऽहं मनस उपरतिं बोधितोऽस्म्याह योऽसौ

तद्व्याप्त्यं भजेऽहं मम हृदि सदयं सच्चिदानन्द दत्तम्॥ 35

➤ सर्पः

वल्मीके चोपदीका विरचित सदने स्वीयता माप्य भोगी

देहोऽनित्यो ध्रुवं तत् किमिह तदवने गेहनिर्माण कार्यम्?

आपातान्तं कथञ्चि न्निवस च सदने मेति^८ पाठं य आह

तद्व्याप्त्यं भजेऽहं मम हृदि सदयं सच्चिदानन्द दत्तम्॥ 36

➤ ऊर्णनाभिः(नाभः)

जालं निर्माय चित्रं चिरतरमपि य-स्तूर्णनाभि स्तथैव

सर्वं सर्गं विधत्ते तमुप रमयति स्वैर कर्मा परेशः।

स्मारं स्मारं तदीयात् कृतिहरणविधे बोधितोऽस्मीति वक्ता

तद्व्याप्त्यं भजेऽहं मम हृदि सदयं सच्चिदानन्द दत्तम्॥ 37

➤ कीटः

पेशस्कृद्यान मग्न स्त्वनितर धिषण स्तत्समानं शारीरं

यथा जपत् कीटकोऽयं भगवदनुभवे शुद्ध दृष्टान्त भूतः।

तीव्रैकाग्र्य प्रबोधात् स च गुरु रिति यो वावदी त्यत्रिपुत्रः

तद्व्याप्त्यं भजेऽहं मम हृदि सदयं सच्चिदानन्द दत्तम्॥ 38

सर्व वस्तु प्रशस्तं वदति हि महितं सर्वदा पाठ मेकं

एवं प्राप्तां सुविद्यां कलयति नितरां नित्य रोमन्थवद्यः।

सत्य ज्ञानं ददौ द्राढ़ निरवधि यदवे पक्वचित्ताय देष्ट

तद्व्याप्त्यं भजेऽहं मम हृदि सदयं सच्चिदानन्द दत्तम्॥ 39

➤ सरोवरे तपः

शिष्या स्ते स्याम देवे त्यनिश मनुसर न्मौनियूनां तु दीक्षां

संप्रेक्षेयेति खातं सपदि किल विशन् दिव्य वर्षा नतीत्य।

योग्यत्वाऽस्यै प्रतीक्षा मुपदिशति विभुः कारणं योऽत्रिसूनुः

तद्व्याप्त्यं भजेऽहं मम हृदि सदयं सच्चिदानन्द दत्तम्॥ 40

➤ मुनिजन परीक्षा

स्वान्तस्था दोषपञ्चा यदि न परिहृता स्सुप्रतीक्षा मृधा⁹ स्यात्

इत्येवं दर्शनार्थं सहरसवनिता सञ्जलग्र स्सुदृष्टः।

शक्तैश्वर्यं मर्यीति प्रकटितमहिमा योऽच्छसौन्दर्यकन्दः

तद्व्याप्त्यं भजेऽहं मम हृदि सदयं सच्चिदानन्द दत्तम्॥ 41

⁹ मृधा,, ४२ श्लोके - येन इत्यस्य आवृत्तिः, अजादेः आकृतिगणत्वात् टाप्।

➤ प्रह्लादोपदेशः

गर्भावस्थासु भक्तः कनककशिपुज- इश्वीनृसिंहानुगामी

वार्धक्ये चोपदिष्टो हरिपदरसिको येन संसार मुक्तः।

संस्कारेऽप्यात्मबोधो गुरुवचनवशादेव भावीत्यदर्शि

तद्व्याप्त्यन्यं भजेऽहं मम हृदि सदयं सच्चिदानन्द दत्तम्॥ 42॥

➤ मात्रुपदेशः

पुत्रो गन्तेति दुःखाद् विगत निज विदा याऽनसूया तु माता

सूतं देहं विहातुं शपथमिव पुरा वादिनी मोह तस्ता।

देहाऽत्म ऋण्टि मस्या स्ससुख मपि निजा ऽसृग्धरां¹⁰ मोचयन् यः

तद्व्याप्त्यन्यं भजेऽहं मम हृदि सदयं सच्चिदानन्द दत्तम्॥ 43॥

¹⁰ असृग्धरा - चर्म।

मायन्तो माययाऽत्ता स्त्वं सुतं परिजनं भ्रान्तिं लग्ना विदोऽपि
 तत्रात्यन्तं समर्था गुरुवरकरुणा नास्ति साम्यं तया हि।
 मुह्यं न्मातुं भ्रमं यो ग्लपय दविकलो बोधको निर्ममोऽस्ति
 तद्व्याप्त्यं भजेऽहं मम हृदि सदयं सच्चिदानन्दं दत्तम्॥ 44

➤ इन्द्र वरप्रदानम्

यं संश्रित्यैव पूर्वं दितिजनि कुलराड् जम्बदैत्याऽहतं स्सन्
 सुत्रामाऽप्यायितौजा उरुगुरु वरिम श्रीभि रथान्त आस।
 संविभ्रान्ताऽनघा नि र्णुदित निजपृथु श्रीक रक्षां स्यजैषीत्
 तद्व्याप्त्यं भजेऽहं मम हृदि सदयं सच्चिदानन्दं दत्तम्॥ 45

➤ अनघा - मायाशक्तिः

यन्निष्ठाऽस्त्यद्वया साङ्गवरणकृति परा यैव विक्षेप रूपा
विस्मार्यैव स्वरूपं क्षिपति हि बहुधा येन्द्रियार्थेषु चित्तं

पापे जीवान् प्रचोद्या-पि तु पुन रनघा सञ्जय त्यच्छकृत्या
तद्व्याप्त्यं भजेऽहं मम हृदि सदयं सच्चिदानन्द दत्तम् ॥ 46

➤ पातयन्ती – मोचयन्ती शक्तिः

प्रस्त्रोतांसीन्द्रियाणां कतिचन विविधेऽ भिद्रवन्तीन्द्रियार्थे
संयन्तुं शकुवाने नियमित मनसि प्रोज्ज्वलन्ती यदीया।

तद्व्याप्ते जृम्भमाणा ग्रसति तु बहुधा यस्य शक्ताऽनघाङ्गव्या
तद्व्याप्त्यं भजेऽहं मम हृदि सदयं सच्चिदानन्द दत्तम् ॥

➤ देवता वर प्रदानम्

नष्ट प्रज्ञाः प्रलीना स्तमसि महति ते धातृ भान्वादि देवाः

यं किङ्कर्तव्य मूढा- स्वविषयक रुजां नाशनायाऽश्रिताश्च।

चित्रं लीला महिमा ह्यधिगत सुधियो मोदिता स्वस्थताऽसाः

तद्व्याप्त्यं भजेऽहं मम हृदि सदयं सच्चिदानन्द दत्तम्॥ 48

➤ सूर्य पापोपशामः

कृत्याकृत्ये विवेकुं प्रभवति यदि चे- न्मोह विद्धं न चित्तं

दिष्ठा पूर्वं प्रविद्धो रवि रपि दुहितु स्सङ्गं वाञ्छाऽभितसः।

जिह्वेति स्म स्व पाप क्लमभर विकलो यद्गुरोः प्रोद्धृतोऽभूत्

तद्व्याप्त्यं भजेऽहं मम हृदि सदयं सच्चिदानन्द दत्तम्॥ 49

➤ अविद्या सृष्टिः

स्नाष्टऽप्येवं स्वसर्गे बत सृजनकृते धित्सु रासी दविद्यां
सर्वोल्लीनाभिशक्तां हुतभुगुपमितां पञ्चपर्वा यदीयाम्।

तीव्र ध्यानात् तदस्या यदुपगतिपरो विस्मृत श्रौत विज्ञः
तद्व्याप्तिं भजेऽहं मम हृदि सदयं सच्चिदानन्द दत्तम्॥ 50

➤ अनधा शक्ति संश्लेषः:

दुस्साध्या मप्रतकर्या मनितर सुशकां स्वान्त वाचा मनीक्ष्यां
संश्लिष्टो योऽनधां तां जलज किसलया- ब्बिन्दुव निर्विकारः।

तद्वक्राद् वेधसे स्व श्रुतिगण सुविदं स्फोरयामास पूर्ण
तद्व्याप्तिं भजेऽहं मम हृदि सदयं सच्चिदानन्द दत्तम्॥ 51

➤ आश्रम पदम्

किं व्याख्याम स्तदीया ऽश्रम पद ममलं ब्रह्मचर्य व्रतेतं

षणां^{११} षणां गुणानां गृहमपि च सतां चिदून प्रस्थितानाम्।

सन्ध्यासेन

प्रसिद्धं रिपु दुरित मते स्मृह्यगिर्यास्थितं वा

तद्ब्रह्मण्यं भजेऽहं मम हृदि सदयं सच्चिदानन्द दत्तम्॥

52

➤ बहुल रूप दर्शनम्

यस्यानिर्वाच्य चर्या मुनि विडनुगुणा स्यात् कदाचि द्विरुद्धा

पाखण्डासंस्कृतार्हा- ऽवगुणित मलिना दृश्यते वा ऽतिचित्रा।

भक्तेषूद्धा घृणां वा कलुष परिहरा त्रायते शाम्भवी^{१२} च

^{११} शम दमादयः षड् गुणाः, ऐश्वर्यस्य समग्रस्य इत्यादि षट् भगवल्लक्षणानि। रिपवः - कामक्रोधादयः।

^{१२} शाम्भवी - योगमुद्रा (साभिप्राया), स्वः - आत्मा

तद्व्याप्तयं भजेऽहं मम हृदि सदयं सच्चिदानन्द दत्तम् ॥ 53

➤ गुणत्रयातीतत्वम्

सत्त्वेनोद्विक्त मास्ते क्वचिदथ रजसा तामसेनापि भूयः

लोके सर्वस्वभावः किल गुण रचितो गौण मुख्य प्रभेदात्।

योऽतीतो वर्तते तत् त्रितय मतिमति स्त्व¹¹स्थितौ वस्तुतस्तु

तद्व्याप्तयं भजेऽहं मम हृदि सदयं सच्चिदानन्द दत्तम् ॥ 54

➤ कार्तवीर्यः - सेवनम्

निष्ठैगुण्य व्रतासं प्रभज दसुलभं सर्वसङ्गोज्जितं यं

पाण्योः प्राबल्य मिच्छन् भगवत उदितां सानुकम्पां दृशं च।

आगत्यासौ ददर्शा- र्जुन पद विदितो हैहयः कार्तवीर्यः

तद्व्याप्तयं भजेऽहं मम हृदि सदयं सच्चिदानन्द दत्तम् ॥ 55

शिष्याङ्गदाने प्रतीक्षणो हृतकरयुगलं सेवया श्रन्थमानं¹³

प्रेक्षाया ईक्षमाणं स्मित हृत कलुषो योऽनुजग्राह दीनम्।

श्रद्धा भक्ती यदि स्तो भवति हि सुकृती त्येव सन्दर्शयंश्च

तद्व्याप्त्यं भजेऽहं मम हृदि सदयं सच्चिदानन्द दत्तम्॥

56

➤ कार्तवीर्य वरदानम्

सन्तुष्ट्यन् कार्तवीर्या - जुनपरिचरितोऽदत्त बाहून् सहस्रं

राज्ञे क्षमायाः प्रभुत्वं विपुलतरविदं धर्म मार्गोपदेशम्।

नष्टद्व्याङ्गपक्त्वं वयसि च चरमे सुप्रसिद्धा न्मृतिं यः

तद्व्याप्त्यं भजेऽहं मम हृदि सदयं सच्चिदानन्द दत्तम्॥

57

¹³ श्रथि - शैथिल्ये (३५)

➤ अनघा ब्रतोपदेशः

गार्हस्थ्ये दृश्यमानं स्वमपि च दयिता मष्ट पुत्रान् भजस्व

अष्टम्यामिष्टदाना- वसर शुभदिने चैतदेवानघाऽर्ख्यम्।

नित्यं भक्तेष्टदायि ब्रत मति सुलभं यस्तु राज्ञे दिदेश

तद्व्याप्त्यं भजेऽहं मम हृदि सदयं सच्चिदानन्द दत्तम्॥ 58

➤ धर्मोपदेशः

लोकं दध्ने धरिष्यन् धरति खलु सना धर्म एवेति बुद्धा

वेदोक्तं कर्मजातं परिचर सुधिया धर्ममेवाऽद्वियस्व।

इत्युक्त्वा यस्तु धर्मा- न्तर बहुविषयान् सन्दिदेशेश्वरो हि

तद्व्याप्त्यं भजेऽहं मम हृदि सदयं सच्चिदानन्द दत्तम्॥ 59

➤ शास्त्र विरोध परिहारः

शास्त्राणां गूढतत्त्वं विविध विषयिणां गम्य मेकं हि तेषां

बाहुल्यञ्चाध्वनां स्यात् पर मिह चिनुया दन्तिमं लक्ष्य मेकम्।

जानीमस्तद्रहो यद् गुरुवचन बला देकवाक्यत्व माप्य

तद्व्याप्तिं भजेऽहं मम हृदि सदयं सच्चिदानन्द दत्तम्॥ 60

➤ सर्वविध जीविका संमता - सप्तोदाहरणी

निम्नेयं जीविकेत स्समधिक गुणिनी वृत्ति रन्येति भेदो

भावो युष्मासु मा भू दुपकरण परा सर्वविद्या विशुद्धा।

आमोक्षोत्कर्ष मस्यां कथयति कथया सप्तकृत्वो गुरुर्यः

तद्व्याप्त्युपदेशस्य अन्वादेशः । 61

➤ बृहस्पत्युपदेशस्य अन्वादेशः

शुक्राध्याप्यानुकृष्टे स्सुरगणयुवकै रथितो देवदेष्ट

अन्या विद्या दिशन् तद्-गत विषयतया गूढ मूचे मघोने।

अन्वादिश्याऽपवर्गो- पकरणगुणतां योऽपरासां ब्रवीति

तद्व्याप्त्युपदेशस्य अन्वादेशः । 62

➤ शिल्प शास्त्रम् - विधिज्ञः

बहीनां च प्रजानां प्रतिदिन सुलभा ॥ जीवनायोपयुञ्जन्

शिल्पी पुण्यं विधिज्ञः प्रतिफल मृजुना स्वीकरोत्यध्वना स्म।

सम्पन्नो नित्यदाना ॥ र्जित पद गरिमे त्युक्तवान् यो महत्तां

तद्व्याप्त्यं भजेऽहं मम हृदि सदयं सच्चिदानन्द दत्तम् ॥ 63

➤ सङ्गीत काम शास्त्रे - विशालाक्षः

सङ्गीते काम शास्त्रे ॥ परिमितनिपुणो प्राग् विशालाक्ष नामा

पत्या साकं प्रकामं स्वर गण रसिक स्वर्गं गन्धर्व लोकौ।

संप्राप्तो ब्रह्मलोकं, त्वय मति महितो - पास्ति रित्यब्रवीद्यः

तद्व्याप्त्यं भजेऽहं मम हृदि सदयं सच्चिदानन्द दत्तम् ॥ 64

➤ मन्त्र शास्त्रम् - वेदशर्मा

मन्त्रानुष्ठान दक्षो निज तनय शुचा चिन्तितो वेदशर्मा

यं भिक्षु व्याज दृष्टं निरुपम वरदं चाऽश्रित स्तृण्णरोगः ।

आत्मीयां मन्त्र सिद्धिं दलितजनकृते स्वर्पयन्नास धन्यः

तद्व्याप्त्यं भजेऽहं मम हृदि सदयं सच्चिदानन्द दत्तम् ॥ 65

➤ स्वधर्म निरतिः - विष्णुदत्तः

त्रिस्सन्ध्या मग्निहोत्रं द्विरनितरमना वेद पाठादि कर्मा-

णीजान स्सत्प्रवृत्तो विरहितफलधी इश्व्रोत्रियो विष्णुदत्तः ।

निर्विण्ण स्सन्ननीहोऽप्यति कुतुकतया यद्विद्यक्षाऽतुरोऽभूत्

तद्व्याप्त्यं भजेऽहं मम हृदि सदयं सच्चिदानन्द दत्तम् ॥ 66

➤ ब्रह्मराक्षस कृतं प्रतिदानम् (प्रत्युपकारः)

मध्याहे वैश्वदेवा- पित बलि कणभुग् ब्रह्मरक्षः कृतार्थ

शुद्धं कापालिकादि प्रचुर वृषलता उ संस्कृतावेक्षितं यम्।

दूरात् सन्दर्श्य पुण्यं प्रतिदद दधिकं विष्णुदत्ताय भूयः¹³

तद्व्याप्त्यं भजेऽहं मम हृदि सदयं सच्चिदानन्द दत्तम्॥ 67

➤ दर्शनम् - प्रार्थनम्

श्वा विद्वांश्च श्वपाक स्सकल भुवनगो जन्तु रस्यैव रूपं

इत्थं विज्ञान मात्रा श्रुति गण विदुषा विष्णुदत्तेन यस्य।

सर्वानुग्राह्यबुद्ध्या गृह पितृ करणे¹⁴ भोकृता प्रार्थिता च

तद्व्याप्त्यं भजेऽहं मम हृदि सदयं सच्चिदानन्द दत्तम्॥ 68

^{१४} गृहे क्रियमाणं पितृकार्यम्, भूयः - वारं वारं

➤ श्राद्ध भोजनम्

श्राद्धे भुत्तवा द्विजस्या- नल रवि सहितो विष्णुदत्तस्य पित्र्ये

सन्तन्वानो विमुक्तिं पितृकुल निचये कर्म सिद्धान्त दक्षः।

कर्मण्यत्वस्य देष्टा वरसुकृतपथं दर्शयन् यः प्रबुद्धः

तद्व्याप्तिं भजेऽहं मम हृदि सदयं सच्चिदानन्द दत्तम्॥ 69

➤ विष्णुदत्त द्वारा लोकानुग्रहः

निष्कामानुष्ठितिर्वै सकल बुधनुता साधयेत् सा पुमर्थान्

इत्याख्यातुं हि लोके सुगुणमणिमये* विष्णुदत्ते प्रशस्तम्।

स्वीयं तत्त्वं व्यधायि क्रम दित¹⁵भवसं-बन्ध मोहन्न येन

तद्व्याप्तिं भजेऽहं मम हृदि सदयं सच्चिदानन्द दत्तम्॥ 70

¹⁵ दितम् - खण्डितम् * प्राचुर्यार्थं मयट

➤ प्रारब्ध कर्म परिपाकः (दम्पत्योः ब्रताच्चरण पूर्वक व्याधिनिवारणम्)

प्रारब्धाघ क्षयेण ग्लपयतमिह वा माधिरोगादि पीडाः

एवं शास्त्रोपदिष्ट व्रत विधि चरणे दम्पती संप्रवर्त्य।

विप्रारिष्टा न्यहन् यो यजन महिमतो विष्णुदत्तार्चितस्सन्

तद्व्याप्त्यं भजेऽहं मम हृदि सदयं सच्चिदानन्द दत्तम्॥ 71

➤ युक्ति प्रदर्शनम् – पिशाचात् कुण्डल विशाला दम्पत्यो रक्षणम्

योषित्काङ्क्षापिशाचं झाडिति परभृतं झणिटकं कुण्डने प्राक्

युक्त्या मन्त्रै र्बबन्धा- वितु मुत तरुणौ कुण्डलं वै विशालाम्।

मन्त्रं मन्त्रेण युञ्ज्या- दिति यदुपहितं वेदितं विष्णुदत्तात्

तद्व्याप्त्यं भजेऽहं मम हृदि सदयं सच्चिदानन्द दत्तम्॥ 72

➤ वैराग्यम् – भवबन्धभीः

योऽतन् व्याप्नोति विश्वं स तु किमिह पर स्संसृते र्बन्ध मेति?

मा भैषी धर्म- कर्मा भव तत¹⁶ विरजः * प्रव्रजन् मुक्ति मेहि।

इत्थं बोधं प्रकुर्वन् द्विजयुवक वरं योऽनुजग्राह शिष्यात्

तद्व्याप्त्यं भजेऽहं मम हृदि सदयं सच्चिदानन्द दत्तम्॥ 73

➤ शास्त्रोपकारः

चार्वाकं देह मात्र स्त्वमसि किमधिकं मा रुदेति ब्रवीति

शास्त्राण्यन्यानि लोकान् मृति मनु बहुधा वर्णयन्ते ततोऽन्ते।

अद्वैतादेव दृश्य भ्रम निरसनता- मोक्ष इत्यब्रवीद्यः

तद्व्याप्त्यं भजेऽहं मम हृदि सदयं सच्चिदानन्द दत्तम्॥ 74

¹⁶ तत – तात (इत्यर्थः), * सम्बद्धिः।

➤ हस्त मस्तक संयोगः

ज्ञानं विद्यार्जनाऽदे र्लस्तु परिणति वृद्धं शुश्रूषया च

प्राप्या विज्ञान सम्पद् गुरुवर महिमा-ऽधारिणी निश्चिता हि।

मूर्धि स्पृद्धा-ऽर्जुनस्य प्रशमितशमलां योगविद्यां य आऽधात्

तद्व्याप्त्यं भजेऽहं मम हृदि सदयं सच्चिदानन्द दत्तम्॥ 75

➤ कार्तवीर्यावसानम्

विद्वानस्मि प्रभुत्वं मयि हि न तु मद श्रेष्ठ एवाह मित्थं

देवर्षीन् हेड्यन् गो-हरण मलिनकृत् कार्तवीर्योऽवसाने।

पश्चात्तसोऽथ वीरात् समर भुवि मृतो भार्गवाद् यद्वरेण

तद्व्याप्त्यं भजेऽहं मम हृदि सदयं सच्चिदानन्द दत्तम्॥ 76

➤ रेणुका जमदग्नि संस्कारः

दुष्टै राज्ञः कुमारै- स्तपसि परिगते रेणुकेशो प्रमीते

मातुर्वै रेणुकायाः पद मनुसरता भार्गविणार्थितस्य।

पित्रो रन्त्येष्टिकर्मा ऽचरितु मभयदा यस्य पूर्णा घृणाऽस्ता

तद्व्याप्त्यं भजेऽहं मम हृदि सदयं सच्चिदानन्द दत्तम्॥ 77

➤ क्षत्रिय संहारः - प्रायश्चित्तिः

दीर्घावध्याधिपत्या- न्मदभरित खल क्षत्रियाणां कुलानां

संहर्ता रामनामा भृगुकुल तरणी रुद्रदेवस्य भक्तः।

स्वीयाना मागसां सं- परिहरणकृते संश्रितो यं महिषं

तद्व्याप्त्यं भजेऽहं मम हृदि सदयं सच्चिदानन्द दत्तम्॥ 78

➤ प्रायश्चित्तोपदेशः

कर्तव्या धर्मरक्षा परमपि तदितो जातिवैरं न कार्यं

पश्चात्तसेन साध्या ह्यघ निचय हति स्साऽपि यागेन चैव।

सम्बोध्यैवं स्वयं यो यजनविधि ततिं कारयामास रामं

तद्व्याप्तिं भजेऽहं मम हृदि सदयं सच्चिदानन्द दत्तम्॥ 79

➤ यज्ञ दीक्षा

चित्रा कर्माऽऽदि दीक्षा-ऽस्वलित नियम भाग् ब्रह्मचारी तु रामः

आचार्यत्वं गृहीतं विधि तदितरता ऽतीत तत्त्वेन येन।

मौनीशा स्सुष्टु दीक्षा प्रमुदित मनसोऽभांश्य यत्सन्निधाने

तद्व्याप्तिं भजेऽहं मम हृदि सदयं सच्चिदानन्द दत्तम्॥ 80

➤ यज्ञ महिमा

अकर्यैतैत न्महेज्या महिम सुगुणता कीदृशीति ब्रवाम्?

आचार्य स्त्वद्वितीय स्त्रिभुवन गरिमा चर्त्विंजो ब्रह्मनिष्ठाः।

यज्वा हर्यशजात इश्व्रुतिशिरसि लस- द्व्यवाद्यं यदीयं

तद्व्यन्यं भजेऽहं मम हृदि सदयं सच्चिदानन्द दत्तम्॥ 81

➤ ब्रह्मवाद्यम्

वक्ता चेत् सर्वविज्ञः प्रभु रखिल विदां गूढतत्त्वाऽस्पदं किम्?

श्रोतारस्सर्व शास्त्रो- न्मथन परिणता ब्रह्मयज्ञो निमित्तम्।

निस्सन्दिग्धं समस्तं जडमतिषु सुधी र्यत्प्रभावा न्मखेऽभूत्

तद्व्यन्यं भजेऽहं मम हृदि सदयं सच्चिदानन्द दत्तम्॥ 82

➤ सन्ध्या तत्त्वम्

सन्ध्योपास्तौ निषण्ण स्सुरमुनि निवहा- गोचर स्सन्नमेयः

सुत्याहे यज्ञदीक्षा प्रचरण समये यस्तिरोऽभू न्महात्मा।

पश्चादेत्य प्रवक्ता प्रकृति विकृतिम त्सान्ध्यतत्त्वं सभायां

तद्व्याप्त्यं भजेऽहं मम हृदि सदयं सच्चिदानन्द दत्तम्॥ 83

➤ पिङ्गल नागः – मोक्षः

निश्चेतुं शक्यमेवं न च तदितरधा यस्य सत्त्व न्तदस्य

ज्ञीप्साया श्वित्र चर्या- ऽवगुण सुगुणता भ्रान्तिमान् पिङ्गलोऽभूत।

मोक्षेच्छुं स्वे शिवेऽन्ने निहित विद ममुं यो विलीनं चकार

तद्व्याप्त्यं भजेऽहं मम हृदि सदयं सच्चिदानन्द दत्तम्॥ 84

➤ यज्ञा तत्त्वम्

पत्नी श्रद्धा तु यज्वा सतनुरपि भवे- यज्ञसम्भारभाग्य

मन्युं कृत्वा पशुं यद्वलि मिह ददते¹⁷ ज्ञानयज्ञा स्स यस्मात्¹⁶।

विद्वद्विद्व श्वाध्यगीष क्रतुविधि समये यज्ञ सिद्धान्त सारः:

तद्व्याप्त्यं भजेऽहं मम हृदि सदयं सच्चिदानन्द दत्तम्॥ 85

➤ अभ्युपगमः

ब्रह्मज्ञानापकं य- न्मख निहितमिदं गूढ तत्त्वं प्रकृष्टं

जानीता नित्य यज्वा भवतु च सकलो धर्ममार्गविलम्बी।

इत्येवं ख्यापयन् यः क्रतुगति मुदितो नित्य सँयायजूकः

तद्व्याप्त्यं भजेऽहं मम हृदि सदयं सच्चिदानन्द दत्तम्॥ 86

^{१६} दद दाने, आख्यातोपयोगे (पा.सू.) – यस्मादाचार्यात् इति भावः।

➤ यज्ञ समाप्तिः

यस्याऽध्यक्ष्ये प्रतिष्ठां प्रसभ मुपनिष- त्सार सर्वस्व विद्या-

संवीतो भार्गवस्य क्रतु रवभृथ प-र्यन्ततां प्राप पूर्णः।

कृत्त्वा पृथ्वी प्रदत्ता सपदि च मुनये सार्णवा कश्यपाय

तद्व्याप्तिं भजेऽहं मम हृदि सदयं सच्चिदानन्द दत्तम्॥ 87

➤ उपदेशः

आप्यं सर्वं समाप्तं तदपि च विदितं यत्तु वेद्यं च लौक्यं

आप्तव्य स्तूपदेशो गुरुमुख गलितो यो हि शान्त्या निदानम्।

इत्याध्याहार्य रामः प्रसृति करपुटो यं गुरु ऋोपसन्नः

तद्व्याप्तिं भजेऽहं मम हृदि सदयं सच्चिदानन्द दत्तम्॥ 88

➤ त्रिपुरा रहस्यम्

श्रीमातैव स्वमाता प्रकृतिरपि परा रेणुका वैकृतेति

यस्योक्त्या भार्गव स्सञ्चकित इव परा तत्त्वं संप्रार्थनेन।

श्रीत्रैपुर्या रहस्यं परम मसुलभं येन चाध्यापितोऽभूत्

तद्व्याप्त्यं भजेऽहं मम हृदि सदयं सच्चिदानन्द दत्तम्॥ 89

➤ प्रत्यभिज्ञानम्

सर्वव्याघ्री चिदेषा तदधि गतिमतो जीविनः पश्य तत्र

शक्तिं विश्वा मवेया स्सकलपरिगतां प्रत्यभिज्ञान मेतत्।

सृष्टिव्यापार हेतु गुणिषु गुण सुधा स्सेति येनोपदिष्टं

तद्व्याप्त्यं भजेऽहं मम हृदि सदयं सच्चिदानन्द दत्तम्॥ 90

➤ श्रीविद्या सम्प्रदायः

जन्मन्यस्मिन् परस्मिन् द्वितय फलयुतो जामिताशून्य पन्थाः

श्रीविद्या सम्प्रदाय स्सम मुभयविधो दक्ष वामादि तत्रः ।

सिद्धिं कुर्वन् जगत्यां प्रचरति सुतरां यन्मुखात् संप्रवृत्तः

तद्व्याप्त्यं भजेऽहं मम हृदि सदयं सच्चिदानन्द दत्तम् ॥ 91

➤ अलर्क चक्रवर्ती

बाल्ये प्राप्ताऽत्म विद्यः प्रबल गुरु तरे राज्य भारेऽवबद्धः

काशीराजेन दैवा दचिर सुविजितोऽलर्कराट् संस्मरन् प्राक् ।

सङ्गं त्यक्त्वा सुखी स्या इति विदितमति मर्तृवाक्या- च्छितो यं

तद्व्याप्त्यं भजेऽहं मम हृदि सदयं सच्चिदानन्द दत्तम् ॥ 92

➤ दुःखहेतु विचरणा - अलर्कप्रबोधः

दुःखं वेविक्ष्व सोम्य? त्रिभुवन मतत श्वात्मनो? नोत कस्य?

देहो जाङ्घाभिकूप्तो ननु विरहितचिद् वर्तते नास्य चापि।

भ्रान्त्या शोको हि तस्मात् त्यज विमति मिति ज्ञापयित्वा य आवीत्

तद्व्याप्तिं भजेऽहं मम हृदि सदयं सञ्चिदानन्द दत्तम्॥ 93

➤ नहुष जननम्

आयू राजा स्वपत्यं जगदति महितं कामयित्वा कृतार्थः

शक्रस्थानार्हं पुण्यं नहुष वरसुतं यद्-घृणाया हि लेभे

भूयो गर्भाद्यवस्था हनन परमतेर् हुण्डदैत्याच्च रक्षाम्।

तद्व्याप्तिं भजेऽहं मम हृदि सदयं सञ्चिदानन्द दत्तम्॥ 94

➤ धर्मकीर्ति प्रबोधः

लिप्सूनां ज्ञान मूरी करणमपि गुरो र्नित्य कर्तव्य मस्मात्

शुश्रूषाभ्यासदीक्षा स्थिरतरमतये धर्मशास्त्रं हि राज्ञे।

अन्वादिश्य प्रपूर्णं जगत् उपकृतौ प्रक्रमं सन्दधौ यः

तद्व्याप्तिं भजेऽहं मम हृदि सदयं सच्चिदानन्द दत्तम्॥ 95

➤ भ्रष्टेऽपि धर्मकीर्तौ कृपा

सामर्थ्यं योऽविजानन् स्वकमिह कुरुते यत्र मन्यस्य बोधे

विभ्रष्टे वा भविष्यन् गुरुवर सविधेऽवर्तमान, स्तथैव।

भ्रष्टं यो धर्मकीर्ति निजमृति समये पूर्वपुण्या दरक्षत्

तद्व्याप्तिं भजेऽहं मम हृदि सदयं सच्चिदानन्द दत्तम्॥ 96

➤ जन्मान्तरानुग्रहः - भद्रशीलः

नैवाऽप्रोति क्वचैवं चिरमुत विपदं सद्गुरुं संश्रितस्सन्

मुञ्चन्तं नापि मुञ्चे न्निज पृथु करुणा-बन्धुरो वत्सलस्सः ।

पूर्वस्मा जन्मनो यो हितसुकृतभरं भद्रशीलं चकार

तद्व्याप्तयं भजेऽहं मम हृदि सदयं सच्चिदानन्द दत्तम् ॥ 97

➤ अवतार परम्परा

माया भ्रान्तान् समस्तान् पुनरपि जनितां- स्तारयेद्यो भवाब्धेः

भूयो भूयोऽवतीर्णो भुवि कृत विजय स्सन्दयेताभियुक्तान् ।

यश्श्रीपादादि रूपी नतजन सुलभो रक्षितेति प्रसिद्धः

तद्व्याप्तयं भजेऽहं मम हृदि सदयं सच्चिदानन्द दत्तम् ॥ 98

➤ स्तुतिः

नित्य स्सिद्धो हि यस्या- ऽविचलित महिमा कर्मणा नाभिवर्धः¹⁸

ध्रौव्य स्थाणुत्वं हेतो न च भवति पुनः पापलेशानुलेपः।

यस्यानिर्वाच्य तत्त्वं प्रणव रव भूतं मोह शोकादि दूरं

तद्व्याप्तिं भजेऽहं मम हृदि सदयं सच्चिदानन्द दत्तम्॥ 99

➤ स्तुतिः

शुद्धं चैतन्यमूर्ति वरद मभयदं ज्ञान विज्ञानकन्दं

बोधाऽऽत्मानं बृहन्तं श्रुति सुविदितरै नौपलभ्यं प्रपूर्णम्।

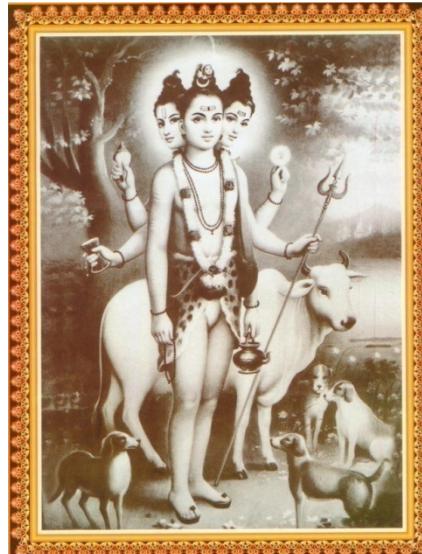
स्वानन्दैकामृताब्धिं शिवतम मनिशं मादृशौ र्भाव्यमानं

तद्व्याप्तिं भजेऽहं मम हृदि सदयं सच्चिदानन्द दत्तम्॥ 100

¹⁸ वधि वषिभ्यां रन् - (ओणादिक प्रत्ययः), वर्धते इत्यर्थः।

➤ फलश्रुतिः

स्वामिश्री सच्चिदानन्द गुरुबोधामृतोद्घवम्।
शतकं दत्तदेवस्य दत्तत्वं पठिता भजेत्॥

गुरुवर सुख बोधा दात्त दत्त प्रकाशः
वितरति घनपाठी दत्त सेवानुरक्तः ।
उपकृति मुद मिच्छु दर्त्त भक्तेषु नित्यम्
अधिगत करुणांशा ज्ञात पद्योपहारम् ।

विदित परम दत्तैश्वर्य दिव्य प्रभावं
लसतु शतक मेत दत्तदेवस्य हृद्यम्।
गुरुवर चरणाङ्गं सेवमानेषु नित्यं
जयतु च महितेऽस्मिन् दत्तपीठे विशिष्टम्।।

□ अवतारोद्देशः	4
□ जननम्	4
□ नामाऽदि प्रशास्तिः	5
□ उत्कर्षः	6
□ वेदरूप शुनक साहचर्यम्	6
□ त्रिमूर्ति लक्षणम्	7
□ षट् चिह्नानि – भाव विकार निरासकानि	7
□ दान फणितिः	8
□ अवधूतत्वम्	8
□ जगद्गुरुत्वम् (24 गुरवः)	9
□ यदुराजोपदेशः	9
□ पृथिवी	10
□ वायुः	10
□ आकाशः	11
□ आपः	11

□ अग्निः	12
□ चन्द्रः	12
□ सूर्यः	13
□ विहङ्गः	13
□ समुद्रः	14
□ अजगरः	14
□ पतङ्गः	15
□ भ्रमरः	15
□ गजः	16
□ मधुहरः	17
□ हरिणः	17
□ मीनः	18
□ पिङ्गला – गणिका (वेश्या)	18
□ वर्तिका (अल्पीयान् पक्षिविशेषः)	19
□ शिशुः	19

□ कन्यका	20
□ शरकारः	20
□ सर्पः	21
□ उर्णनामिः(नामः)	21
□ कीटः	22
□ सरोवरे तपः	23
□ मुनिजन परीक्षा	23
□ प्रह्लादोपदेशः	24
□ मात्रुपदेशः	24
□ इन्द्र वरप्रदानम्	25
□ अनघा - मायाशक्तिः	26
□ पातयन्ती – मोचयन्ती शक्तिः	26
□ देवता वर प्रदानम्	27
□ सूर्य पापोपशामः	27
□ अविद्या सृष्टिः	28

□ अनधा शक्ति संक्षेपः	28
□ आश्रम पदम्	29
□ बहुल रूप दर्शनम्	29
□ गुणत्रयातीतत्वम्	30
□ कार्तवीर्यः - सेवनम्	30
□ कार्तवीर्य वरदानम्	31
□ अनधा ब्रतोपदेशः	32
□ धर्मोपदेशः	32
□ शास्त्र विरोध परिहारः	33
□ सर्वविध जीविका संमता - सप्तोदाहरणी	34
□ ब्रह्मस्पत्युपदेशस्य अन्वादेशः	34
□ शिल्प शास्त्रम् - विधिज्ञः	35
□ सज्जीत काम शास्त्रे - विशालाक्षः	35
□ मन्त्र शास्त्रम् - वेदशर्मा	36
□ स्वर्धम् निरतिः - विष्णुदत्तः	36

□ ब्रह्मराक्षस कृतं प्रतिदानम् (प्रत्युपकारः)	37
□ दर्शनम् - प्रार्थनम्	37
□ श्राद्ध भोजनम्	38
□ विष्णुदत्त द्वारा लोकानुभवः:.....	38
□ प्रारब्ध कर्म परिपाकः (दम्पत्योः व्रताचरण पूर्वक व्याधिनिवारणम्)	39
□ युक्ति प्रदर्शनम् – पिशाचात् कुण्डल विशाला दम्पत्यो रक्षणम्.....	39
□ वैराग्यम् – भवबन्धभीः:	40
□ शास्त्रोपकारः:	40
□ हस्त मस्तक संयोगः:	41
□ कार्तवीर्यावसानम्.....	41
□ रेणुका जमदग्नि संस्कारः.....	42
□ क्षत्रिय संहारः - प्रायश्चित्तिः	42
□ प्रायश्चित्तोपदेशः	43
□ यज्ञ दीक्षा.....	43
□ यज्ञ महिमा.....	44

□ ब्रह्मवाच्यम्.....	44
□ सन्ध्या तत्त्वम्.....	45
□ पिङ्गल नागः – मोक्षः	45
□ यज्ञ तत्त्वम्.....	46
□ अभ्युपगमः.....	46
□ यज्ञ समाप्तिः	47
□ उपदेशः.....	47
□ त्रिपुरा रहस्यम्.....	48
□ प्रत्यभिज्ञानम्.....	48
□ श्रीविद्या सम्प्रदायः	49
□ अलर्क चक्रवर्ती.....	49
□ दुःखहेतु विचरणा - अलर्कप्रबोधः	50
□ नहुष जननम्.....	50
□ धर्मकीर्ति प्रबोधः	51
□ भ्रष्टपि धर्मकीर्तौ कृपा.....	51

□ जन्मान्तरानुग्रहः - भद्रशीलः	52
□ अवतार परम्परा	52
□ स्तुतिः	53
□ स्तुतिः	53
□ फलश्रुतिः	54